

УДК 782:477+450“18”

Костянтин Бацак

кандидат історичних наук, доцент
директор Інституту мистецтв
Київський університет імені Бориса Грінченка
04053, Україна, Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2
E-mail: k.batsak@kubg.edu.ua

З ЛИСТУВАННЯ ІТАЛІЙСЬКОГО КОНСУЛЬСТВА ОДЕСИ 1869 р.: СПРАВА ПРО КРИМІНАЛЬНЕ ПЕРЕСЛІДУВАННЯ СПІВАКІВ ТЕАТРАЛЬНОГО ХОРУ

На прикладі пов'язаних історичних фактів досліджуються окремі аспекти взаємодії італійської громади, італійського консульства, регіональної і муніципальної влади та дирекції одеського міського театру з метою вирішення дисциплінарних питань та юридичних колізій, які виникали стосовно артистів італійської трупи. З метою всебічного вивчення проблеми залучені ряд спеціальних методів наукового аналізу: нарративний, системний та локально-історичний. У підсумку дослідження проблеми доведено, що недосконалість театральних контрактів з антрепренером, нехтування вимогами до кваліфікації артиста при наймі до складу трупи призводили до збурень у колективі та місцевій італійській громаді. Події арешту й депортації в Італію співаків хору В. Антуано і Л. Ічіліо за насильницькі дії та інші порушення громадського спокою стали прикладом дієвої взаємодії італійської громади, консульства та місцевої влади.

Ключові слова: італійське консульство, одеський театр, італійська трупа, італійська громада.

Konstantin Batsak

Ph.D. in History, Associate Professor
Director of the Arts Institute,
The Kiev Boris Grinchenko University
18/2, Bul'varno-Kudriavs'ka Street, Kyiv, 04053, Ukraine
E-mail: k.batsak@kubg.edu.ua

FROM THE CORRESPONDENCE OF THE ITALIAN CONSULATE IN ODESSA, 1869: THE CASE OF PROSECUTION OF THE THEATRE CHOIR SINGERS

On the example of connected historic facts it is analyzed the separate aspects of interaction of the Italian community, the Italian consulate, regional and municipal authority, management of the Odessa city theatre for the purpose of decision of disciplinary problems and legal collisions which have arisen concerning actors of the Italian troupe. For the purpose of all-round studying of the problem a number of special methods of the scientific analysis is involved: narrative, systematic and locally-historical. As a result of problem investigation it is proved that imperfection of the theatrical contracts signed with the entrepreneur, ignoring of requirements of actors' qualification at hiring in troupe structure led to indignations in troupe and in local Italian community. Events of arrest and deportation to Italy singers of chorus of V. Antuano and L. Ichillio for violent acts and other infringements of public calmness became an example of effective interaction of the Italian community, consulate and local authorities as well.

Keywords: *the Italian consulate, the Odessa theatre, the Italian troupe, the Italian community.*

У проблематиці досліджень історії італійських консульств Одеси, окрім з'ясування різних аспектів та умов виконання консульських функцій в історичній ретроспективі, біографічних фактів про діяльність консулів та співробітників їхніх консульств тощо, важливим є виявлення форм їхньої взаємодії з італійською громадою та місцевою владою з метою врегулювання конфліктів, які потенційно загрожували стабільності цих соціальних та етносоціальних систем і культурно-мистецьких інституцій міста.

Автори досліджень з історії діяльності консульств в Одесі чи місцевої італійської громади зазвичай не зачіпають у своїх працях пластів казуальної історії. Це спричинене обмеженістю джерельної бази та складністю методик подібних досліджень. Проте необхідність таких праць обумовлена потребою «олюднення» історії шляхом залучення сюжетів соціальних та управлінських комунікацій на рівні комунікативних одиниць.

У центрі цього дослідження перебуває сюжет про порушення моральних норм і норм закону співаками В. Антуано й Л. Ічілліо, що викликало негативну реакцію в середовищі італійської громади та її взаємодію з італійським консульством, яке, своєю чергою, ініціювало й

організовувало спільні заходи з місцевою владою з метою нейтралізації цих суспільно небезпечних осіб.

Консульства італійських держав працювали в Одесі з перших років існування міста і його заселення вихідцями з Апеннін. Консули опікувалися захистом економічних інтересів та спадковими справами своїх співвітчизників, засвідчували підданство громадян своїх держав за запитом місцевої влади, а також надавали допомогу, у тому числі й фінансову, співвітчизникам, котрі потрапили в скруту. Італійські артисти та музиканти, котрих ангажували для виступів у міському театрі, також були серед тих італійців, які перебували в полі уваги консула. Наприклад, 17 березня 1843 р. консул Папської держави повідомляв кардинала Джустиніані про приїзд до Одеси гобоїста Феделе Маньяльбо для участі в складі театральної трупи впродовж оперного сезону¹. Консульства італійських держав у період революційного піднесення і боротьби за об'єднання Італії нерідко зверталися до місцевих імперських властей за допомогою в розшуку законспірованих членів очолюваної Дж. Мадзіні «Молодої Італії», яких влада вважала кримінальними злочинцями. Відоме, наприклад, листування сардинського консула Л. Міланта з російськими та сардинськими властями від 1834 р. щодо пошуку в прикордонних губерніях емісарів «Молодої Італії» Н. Моркію та Антоніні².

Після об'єднання Італії, з часу створення Італійського королівства в Одесі було відкрите Генеральне консульство короля Італії, яке 1864 р. очолив морський офіцер у відставці, учасник «тисячі Гарібальді» Сальваторе Кастілья³. Саме він став одним із тих, хто 1869 р. опікувався долею двох італійців-порушників закону і громадського спокою в Одесі, які страхали містян бешкетами замість того, щоб розважати своїм співом у театральному хорі.

Відправною точкою історії, про яку йтиметься в повідомленні, стало звернення Італійського генерального консула в Одесі С. Кастілья до Новоросійського й Бессарабського генерал-губернатора П. Коцебу від 15(27) січня 1869 р., в якому він, зокрема, повідомив про «серйозні безчинства», які останнім часом відбулися в «місцевій італійській колонії», а саме про бійки, влаштовані італійськими підданими артистами хору Валентино Антуано, Лоріано Ічліліо, Анджело Коголі, шевцем Кіріако Джакомеллі, трактирником Антоніо Кастеллані й Ектором Скорчалетті. «Носіння кинджалів та іншої забороненої зброї, безупинні виклики і сварки, погрози смертю мирним співгромадянам, які щоденно здійснюються цими особами, змушують мене думати (як вони самі вихваляються), що вони бажають утворити в Одесі асоціацію злочинців, як у Константинополі, Александрії»⁴, — зазначав генеральний консул. З метою «відновлення миру і доброго порядку в колонії» генеральний консул

просив генерал-губернатора якомога швидше вислати до Генерального консульства Італії в Константинополі для повернення на батьківщину найбільш небезпечних заводіїв — В. Антуано і Л. Ічілліо.

Для генерал-губернатора таке рішення було непростим, оскільки для того щоб депортувати іноземних підданих, потрібні були серйозні підстави. Тим часом він доручив вивчити цю справу градоначальнику П. Местмахеру, який мав спостерігати за «способом життя» підозрюваних у порушенні громадського порядку італійців. За три тижні директор одеського театру О. Вучина вже доповідав градоначальнику про обставини арешту В. Антуано і Л. Ічілліо: 8 лютого під час репетиції у театрі Л. Ічілліо «викликав на бійку», погрожуючи ножем, хориста Тонеллі, за те, що той начебто відмовився приєднатись до їхнього з В. Антуано асоціального «способу життя»⁵. Оскільки присутність інших учасників хору завадила розправі над Тонеллі, то два зловмисники влаштували засідку на нього біля будівлі театру під час вистави. Лише узгоджені дії поліції завадили втіленню їхнього плану.

Допоки правопорушники утримувалися під вартою і тривало слідство в їхній справі, генеральний консул очікував на інформацію щодо їхньої можливої причетності до вчинених злочинів на теренах Італії. Нарешті, 25 квітня (7 травня) 1869 р. він повідомив, що В. Антуано, згідно з перевіреною інформацією, є кримінальним злочинцем, який 1863 р. був засуджений за вчинене ним убивство «в Болонській області» на 20 років каторги й утік із місць позбавлення волі. Тому С. Кастілья пропонував відрядити В. Антуані під вартою до Константинополя в тамтешнє Італійське генеральне консульство з метою передачі цього злочинця в руки «судових властей». Заразом пропонувалося вислати з Одеси через Константинополь і Л. Ічілліо, щоправда «на свободі», як порушника громадського спокою «в цьому місці і колонії». Щодо останнього консул просив якомога швидше завершити судову справу, оскільки, як відзначав С. Кастілья, «його вчинки, які не являють собою злочину, не можуть виправдати арешт, котрий продовжується уже понад 2 місяці»⁶.

Врешті після виконання судових формальностей було прийняте рішення про примусову депортацію В. Антуано й Л. Ічілліо 24 травня 1869 р. пароплавом до Константинополя у супроводі поліцейського чиновника Богдановського, який мав передати злочинців співробітникам місцевого Італійського генерального консульства. 23 травня 1869 р. градоначальник просив директора Головної контори російського товариства пароплавства і торгівлі в Одесі, у зв'язку із відсутністю в його розпорядженні вільних коштів для транспортування італійців, зменшити на 50% вартість проїзду депортованих та особи, яка їх супроводжувала, на що невдовзі отримав згоду. Також П. Местмахер просив контору розпо-

рядитися, щоб у дорозі В. Антуано як небезпечного злочинця помістили до карцеру, а також «сприяти пану Богдановичу в усіх заходах, які необхідно буде вжити, щоб перешкодити арештантам самовільно зійти на берег»⁷. Останнє прохання градоначальника дирекція Товариства пароплавства відмовилася виконувати, посилаючись на положення свого статуту, де, зокрема, було записано, що «арештанти приймаються на пароплав не інакше як розкутими; Товариство не приймає на себе нагляду за ними і не несе відповідальності за справну їхню доставку до місця призначення; на пароплаві не допускається жорстоке поводження з арештантами»⁸. Крім того, чиновник Товариства повідомив градоначальнику, для якого, вочевидь, така справа була першою в його кар'єрі, що «начальства, які відправляють арештантів на пароплавах Товариства, зазвичай опікуються самостійно призначенням при арештантах достатньої кількості конвоїрів»⁹, оскільки карцер на пароплаві як цивільному судні не був передбачений взагалі.

Зміст цієї справи викликає питання про недосконалість вимог до ангажементу в Італії солістів та музикантів для одеського театру, особливо співаків хору, що дозволило залучити до театру таких небезпечних осіб як В. Антуано та Л. Ічілліо. Згідно з текстом контракту, укладеного міською думою з антрепренером Дж. Фолетті на 6 років (з 1865 р. до 1871 р.), особливі умови найму та вимоги щодо кваліфікації визначалися лише для солістів-вокалістів. Зокрема, щодо співаків чоловічого хору в контракті на утримання театру визначалася лише їхня кількість — не менше 16-ти осіб (6 перших та 4 других тенорів і 6 басів)¹⁰. Тому антрепренер, бажаючи зекономити кошти, на свій страх і ризик залучав до участі в театральному хорі осіб без спеціальної музичної освіти, але з добрими голосами. Така нерозбірливість імпресаріо та його агента в Італії у підборі артистів трупи, як свідчать матеріали цієї справи, викликала серйозні негаразди в італійській громаді Одеси і наразила на небезпеку інших співаків, а також, за певних обставин, могла зупинити вистави місцевої італійської опери. З іншого боку, документи цієї справи яскраво ілюструють способи взаємодії муніципальної та регіональної влади з італійським консульством у нестандартних ситуаціях, а також виявляють труднощі, які виникали при їх вирішенні.

¹ Варварцев М.М. Італійці в культурному просторі України (кінець XVIII — 20-ті рр. XX ст.). Історико-біографічне дослідження (Словник). Київ: Інститут історії України НАН України, 2000. С. 155.

² Варварцев М.М. Джузеппе Мадзіні, мадзінізм і Україна. Київ: Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2005. С. 144.

³ Феденко О. Відкриття та діяльність італійських консульств в Одесі наприкінці XVIII — початку XX ст. *Краєзнавство*. 2015. № 1–2. С. 50.

⁴ Держархів Одеської обл., ф. 2, оп. 2, спр. 1242 [За пропозицією Новоросійського і Бессарабського генерал-губернатора про хористів тутешньої італійської трупи Валентина Антуано і Лоріана Ічілло, які здійснюють різні бешкети і буйства в місті, 17 січня 1869 р., 49 арк.], арк. 4–4 зв.

⁵ Там само, арк. 11–11 зв.

⁶ Там само, арк. 16.

⁷ Там само, арк. 34.

⁸ Там само, арк. 35.

⁹ Там само.

¹⁰ Держархів Одеської обл., ф. 4, оп. 120, спр. 13 [Про передачу в утримання одеського театру, 2 березня 1865 р., 26 арк.], арк. 3 зв.

REFERENCES

1. Phedenko, O. (2015). Vidkryttya ta diyal'nist' italijs'kyh konsul'stv v Odesi naprykinzi XVIII — pochatku XX st. *Krayeznavstvo — Regional Studies*, 1–2, 47–51 [in Ukrainian].

2. Varvartsev, M. (2005). *Dzhuseppe Madzini, madzinism i Ukraina*. Kyiv: Universitets'ke vudavnytstvo PULSARY [in Ukrainian].

3. Varvartsev, M. (2000). *Italijsi v kul'turnomu prostori Ukrainy (kinets' XVIII — 20-ti rr. XX st.). Istoryko-biografichne doalidzhennya (Slovnyk)*. Kyiv: Institut istorii Ukrainy NAN Ukrainy [in Ukrainian].